

Тема. Саффо. «До Афродіти» («Барвношатна владарко, Афродіто...»). Звернення у вірші до Афродіти – богині кохання. Образ ліричної героїні, глибина її почуттів і переживань.

Мета: ознайомити учнів з особливостями мелічної поезії на прикладі творчого спадку видатної давньогрецької поетеси Саффо, розкрити унікальність та яскравість таланту Саффо; здійснити цілісний аналіз вірша «До Афродіти»; сприяти формуванню емоційно-чуттєвої сфери школярів, розумінню ними багатогранності й складності переживань закоханої людини.

Обладнання: слайд-презентація «Геній Саффо», інтелект-карта, хмари слів

Еллада вславила безсмертну Саффо

І музою десятою назвала.

Леся Українка. «Саффо»

Перебіг уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань учнів. Мотивація навчальної діяльності.

- ❖ Читання учнями самостійно складених елегій патріотичного характеру.

Мандрівка в просторі й часі Давньою Грецією.

Підготована учениця, прикладаючи до вуха морську мушлю, вона ніби чує голоси з минулого й пророкує їм долю на майбутнє:

«Я Кассандра... Я чую важкі кроки Кроноса. Охоплений страхом втратити владу, він поспішає пожерти своїх новонароджених дітей...

Я чую: мекають кози на Криті, німфи Адрастея та Ідея леліють маленького Зевса, якого обманом врятувала Рея від страшної долі його братів і сестер на загибель Кроносовій владі... (Показує на мапі Стародавньої Греції Крит.)

Я чую з Олімпу голос владики світу - громовержця Зевса: він вирішує долю смертних, тримаючи в руках терези. Моя доля буде однією із найсумніших...

Громовими звуками сповнює Тритон, син Посейдона та Амфітрити, моря й океани...Буде буря! Майже десять років тяжких мандрівок і випробувань чекають на хитромудрого Одиссея, перш ніж він повернеться до рідної Итаки (показує Итаку).

Я чую, як з темного Аїду лунає чарівна пісня Орфея, що насмілився всупереч волі богів повернути до життя кохану Еввідіку. Ось вони йдуть блідою дорогою вгору! Та не судилося! Забув Орфей пересторогу, оглянувся і навіки втратив свою Еввідіку!..

Я чую, як проголошує перед амбітними афінянами свої діалоги про владу Сократ, чую сповнені величі гекзаметри безсмертних епічних поем Гомера, чую дотепи і жарти, що стали відомими на весь світ байками Езопа (показує Афіни).

А ще я чую з Лесбосу в Егейському морі (показує на карті) сповнений дивною музики й пристрасті голос десятої музи Стародавньої Греції!..»

Інсценізація «Зібрання давньогрецьких муз»

(Муза - з давньогрецької - мисляча.)

Мельпомена (головує). Чергове зібрання муз Стародавньої Греції оголошую відкритим! Чи всі на місці, омузи, сестри мої? (Проводить перекличку.) Терпсихоро! (Музи по черзі виходять на середину класу й стають півколом біля Мельпомени.)

Терпсихора. Муза танцю тут!
Мельпомена. Клію!
Клію. Муза історії прибула!
Мельпомена. Ураніє!
Уранія. Муза астрономії на місці!
Мельпомена. Полігімніє!
Полігімнія. Муза священних гімнів серед вас, о музи, сестри мої!
Мельпомена. Таліє!
Талія. Тут муза комедії!
Мельпомена. Каліопо!
Каліопа. Муза епічної поезії серед вас!
Мельпомена. Ерато!
Ерато. Муза любовних пісень на місці!
Мельпомена. Евтерпо!
Евтерпа. Донька Зевса і Мнемосіни, покровителька лірики, теж тут! Всі музи разом. Ми всі на місці, о Мельпомено, велика покровителько трагедії!

Мельпомена (*перелічує усіх із сумним виразом на очах, проговорюючи вголос*). Перша, друга, третя... дев'ята. Ні, сестри мої, не бачу я десятої, де вона? Де наша Сапфо? Найщасливіша поміж жінками, єдина земна жінка, яку боги і люди удостоїли бути окрасою наших зібрань. Що з нею? Чому сьогодні ми не чуємо її ніжного голосу та лагідного сміху? (*Музи розгублено стинають плечима, розводять руками.*)

(*Музи сідають на свої місця, поки лунає музика, залишаються лише Ерато та Евтерпа.*)

Ерато. Щось трапилося з нашою сестрою. Що ж саме?

Евтерпа. Чому таким болем і надривом сповнена її пісня?

Ерато. Чому її спів здається передсмертним, ніби вона стоїть на останній межі життя?!

Евтерпа. Їй негайно потрібна допомога! Летимо, сестро! Кличмо Аполлона!

III. Оголошення теми й мети уроку.

Учитель. Сподіваюся, що ми також здатні допомогти тій, кого у Давній Елладі називали «десятою музою» (*звертає увагу на портретні й скульптурні зображення Сапфо на слайдах*). Ми не лише з'ясуємо причинисуму, а й спробуємо зануритися в глибини поетичного спадку безсмертної Сапфо, що прийшла до нас, подолавши тисячоліття, чиї вірші вилилися в таку дивовижну пісню...

Над хвилями моря, на скелі,
Хороша дівчина сидить,
В лавровім вінку вона сяє,
Співецькою ліру держить.
До пісні своєї сумної
На лірі вона приграє.
І з піснею тою у серці
Велика їй туга встає:
В тій пісні згадала і славу
Величну свою, красний світ,
Лукавих людей, і кохання,
І зраду, печаль своїх літ,
Надії і розпач... Дівчина
Зірвала лавровий вінець
І в хвилях шумливого моря
Знайшла своїй пісні кінець. (Леся Українка)

Біограф.

Сапфо (блискуча) була аристократкою, тобто належала до однієї з тих знатних родин Митилени, на яку тиран Піттак уміло спрямував гнів черні усього Лесбосу. Тому близько 592 року до н.е. (тобто приблизно тоді, коли було вигнано з острова Алкея) батько Сапфо вивіз усю сім'ю на Сицилію. Саму ж Сапфо, на відміну від Алкея, політика ніколи не цікавила. Точно невідомо, скільки часу вона провела в еміграції, але, очевидно, невдовзі повернулася на Лесбос — чи то з батьком, чи вже з чоловіком, про якого, однак, теж нічого певного не відомо, крім того, що його звали Керколай і він мав аристократичне походження. З ліричних творів Сапфо ми знаємо, що в неї була дочка Клеїда (Клеїс), яку вона палко любила:

Дівчинка у мене гарна.
Наче квітка золотая,
Пречудової подоби
Моя Клеїс дорога.
За всі Лідії багатства,
Хоч така вона мала,
І за весь наш любий Лесбос
Я б її не віддала.

Повернувшись на Лесбос, Сапфо очолила тамтешній фіас — культове об'єднання, присвячене Афродіті, богині кохання. Завдяки гімнам, які Сапфо присвятила цій богині, її фіас став широковідомий в усій Елладі й перетворився на своєрідний центр жіночого виховання. Саме в рамках цієї школи і для своїх учениць написала Сапфо більшість пісень — елегій, весільних епіталам, гімнів, які увійшли у 10 книг. До нас дійшли тільки фрагменти її творів за винятком трьох — п'яти віршів", що збереглись більш-менш повністю*. Аристократичні родини, що дбали про освіту не лише синів, а й дочок, посилали дівчат на навчання до Сапфо на Лесбос.

Учитель. Поезія Сапфо сповнена сильних пристрастей, бурхливих почуттів, пов'язаних з коханням, яке майже завжди завдає ліричній героїні страждання і є "непоборним чудовиськом", що несе одночасно і горе, і радість. Поетеса закохана в красу людини, вона відкриває складний світ людської душі, світ почуттів і пристрастей, живих, прекрасних, сильних. Вона закохана і в природу, яку вміє своєрідно побачити, відчутти і передати нам красу вологого від роси луку, повного пахоців і тиші, нічного моря, залитого місячним сяйвом, пишнobarвного цвіту троянди і ніжного ладану подиху. У цьому відкритті світу людини і природи найбільша заслуга Сапфо, цього у неї вчилися наступні поети.

Бліцопитування за біографією Сапфо

(Клас поділяється на дві команди, перемагає та команда, у якій зібрано більше матеріалів про Сапфо та дано більше правильних відповідей.)

1. Коли жила Сапфо? *(Кінець VII - перша половина VI століття до н. е.)*
2. У якому саме місті Давньої Греції вона народилася? *(На острові Лесбос, у місті Митилені - столиці острова.)*
3. Що відомо про батьків Сапфо? *(Її батьком був митиленьський аристократ Скомон.)*
4. Що відомо про особисте життя Сапфо? *(Вона вийшла заміж за вельможу Керколая й мала доньку Клеїду, яку дуже любила і присвятила їй багато віршів.)*
5. Куди й чому змушена була емігрувати Сапфо з Лесбосу? *(Перемога демократів у політичній боротьбі змусила Сапфо (аристократку) емігрувати на острів Сицилію.)*
6. Як називалася школа для дівчат, організована Сапфо після повернення на Лесбос? *(Фіас, або «дім муз».)*
7. Хто назвав Сапфо «десятою музою»? *(Платон.)*
8. Який важливий музичний винахід належить Сапфо? *(Плектр, або медіатор - пластинка із загостреним кінцем, якою зі струн кіфари чи ліри видобувають звук.)*
9. Як інакше називалася пісенна лірика, що зберігала зв'язок з музикою? *(Меліка.)*
10. Скільки книг було зібрано олександрійськими ученими з творами Сапфо? *(Вісім, дев'ять чи десять (зарізними джерелами) книг, приблизно 250 сучасних друкованих сторінок.)*
11. Якою є доля книг Сапфо? *(Були спалені разом з творами Алкея в XI столітті після Різдва Христового у Візантії.)*
12. Як називаються весільні гімни, що їх складала Сапфо на честь одруження своїх юних подруг? *(Епіталами.)*
13. У чому полягає суть легенди про Сапфо і Фаона? *(Юний красень Фаон зневажив любов Сапфо, і вона кинулася зі скелі в море, адже її серце було розбите.)*
14. Кого із давньогрецьких богів Сапфо шанувала найбільше? *(Афродіту.)*
15. Назвіть провідну тему поезії Сапфо. *(Це тема кохання, часто нерозділеного. Це загалом любов доусього суцього.)*
16. Яка лірична поезія відображала особисті переживання окремої людини? *(Сольна лірика.)*
17. У чому полягала особливість хорової мелічної поезії? *(Вона мала урочистий характер та супроводжувалася не лише музикою, а й танцями.)*
- 18.

Підбиття підсумків бліцопитування. перегляд слайд-презентації «Геній Сапфо».

Сенкан «Сапфо»

1. Сапфо
2. Незвичайна, легендарна
3. Пише, насолоджується, навчає
4. Відтворює найтонші почуття людини
5. Поетеса.

Уведення в світ поезії Сапфо. Цілісний аналіз оди «До Афродіти»

Наше знайомство із Сапфо спочатку відбулося як з людиною-легендою, проте «безсмертною десятою музою» вона стала завдяки своїм віршам.

Робота з епіграфом

Доведіть, спираючись на слова Лесі Українки, що ореол слави оповив ім'я Сапфо ще за життя й не меркне з плином часу.

- **Виразне читання поезії "Жереб мені випав такий..."**.

Учитель. Сапфо часто писала про родинне життя. Вона милується своєю маленькою донькою, переймається, що брат закохався в недостойну жінку, але найчастіше поетеса і розповідає про муки і шал кохання. Молитва, з якою Сапфо звертається до Афродіти, — це справжня сповідь жінки, яка полюбила без взаємності і згадує, як колись прагнули її прихильності. Всевладна Афродіта мчала над землею, наче вихор, і схилила в "любовне ярмо" обранця поетеси.

- **Виразне читання поезії "Дай мені в хвилини благань узріти".**

— Яким богиням молиться і складає гімни Сапфо?

— Які сфери діяльності цих богинь?

(Афродіті — богині кохання і Гері — покровительці родинного життя та шлюбу).

- **Виразне читання поезії «Барвношатна владарко, Афродіто».**

- Дві учениці читають оду Сапфо «До Афродіти» в особах.

❖ Кому присвячений цей вірш?

❖ Про що просить лірична героїня у богині? Підтвердіть текстом.

(О, прилинь ізнов, од нової туги Серце урятуй, сповни, що бажаю, Поспіши мені, вірна помічнице, На допомогу).

❖ Знайдіть епітети та метафору в цій поезії. (Барвношатна владарка, підступи тайні, міцнокрила згряя, блаженна Афродіта, безсмертне лице, бентежне серце, усміх ясний, вірна помічниця — епітети; ярмо любовне — метафора).

❖ Яке враження справив на вас вірш?

❖ Що ви відчували, слухаючи твір?

❖ Подумайте, чи може така поезія залишити читача (слухача) байдужим? Чому?

❖ Про що цей вірш? Що, по-вашому, ми маємо розкодувати?

❖ Що в ньому, на вашу думку, головне?

❖ Яким настроєм сповнений вірш?

❖ Чому лірична героїня Сапфо звертається саме до Афродіти?

❖ можемо ми відразу сказати, яка ситуація змушує героїню Сапфо звернутися до богині?

❖ Скільки героїв функціонує в тексті вірша? Як це вплинуло на особливість оповіді? (*Героїні по черзі говорять то від імені Сапфо, то від імені Афродіти.*)

❖ Визначте з тексту, який зв'язок існує між богинею та земною жінкою?

❖ Доведіть, що у вірші «До Афродіти» образ ліричної героїні зливається з особистістю самої Сапфо. Спробуйте схарактеризувати ліричну героїню твору.

❖ Як ви думаєте, чому саме Афродіта допомагає Сапфо. (*Афродіта розуміє Сапфо, адже вона богиня кохання і сама багато разів кохала й знає ціну справжньому почуттю. Свідченням цього є міф про кохання Афродіти до Адоніса, яке назавжди втілилося в красу ніжного анемона й червоних троянд, що народилися з крові Адоніса й самої Афродіти. Для ліричної героїні Сапфо богиня Афродіта - подруга й помічниця.*)

❖ Схарактеризуйте сутність мук героїні. Які рядки вірша найповніше відтворюють її стан?

❖ За жанром вірш «До Афродіти» - ода. Поясніть, у чому полягає парадокс використання оди Сапфо. (*За вимогами жанру оди це мав бути вірш-славень на честь Афродіти, як це заявлено у назві. Проте ми не можемо однозначно стверджувати, що це саме так. Якщо відштовхуватися від назви твору, то, скоріш, це вірш-послання. Але головна ідея міститься саме в діалозі Афродіти й героїні Сапфо, завдяки якому вірш перетворюється на хвалебну пісню почуттям, здатності людини кохати з силою не меншою, ніж це почуття доступне богам. Це почуття, що водночас возвеличує людину до божественного рівня й змушує падати так низько, що це неможливо досягнути ні розумом, ні висловити словом.*)

❖ Доведіть, спираючись на текст вірша, що в оді «До Афродіти» уславлене кохання в усій його

багатогранності й багатостраждальності. З'ясуйте співвідношення зовнішнього і внутрішнього планів зображення ліричної героїні Саффо.

- ❖ Ще раз прочитайте вірш самостійно, підготуйтеся до його виразного читання вголос. Поясніть, наскільки твір став вам ближчим і зрозумілішим після проведеного дослідження.
- ❖ Поміркуйте, якою саме має бути інтонаційна партитура вірша, щоб якнайповніше передати гаму почуттів ліричної героїні Саффо? Аргументуйте вибір.

Учитель. Поетеса перша в світі оспівала красу жінки. В основі лірики Саффо — традиційні фольклорні елементи; тут переважають мотиви любові і розлуки, події відбуваються на тлі світлої і радісної природи, але традиційні форми наповнюються особистими переживаннями.

Саффо створила власну строфу, пізніше її назвали "сапфічною". Це — поєднання з 4 рядків. У метриці сапфічної строфи переважають трохеї і дактилі. Перші три вірші мають 11 складів, четвертий вірш — 5.

• **Робота з таблицею**

Сапфічна строфа	
— V — — — V V — V — V	Пістрявим тронем славно Афродіта,
— V — — — V V — V — V	Зевса дочка, майстерна у хитрих ковшах!
— V — — — V V — V — V	Молю тебе, не вбивай моє серце
— V V — V	Горем, благаю!

Учитель. Поезію Саффо високо цінували за античної доби. Пісні її співали в усіх еллінських землях. Великий вплив лірика Саффо мала на Евріпіда, в п'єсах якого вперше в давньогрецькій драматичній поезії показано муки і шал кохання. До Саффо зверталися за доби Римської республіки (наприклад, Катулл, поети "золотого віку" римської літератури, зокрема Горацій). Її любовні вірші правили за вірєць вусі часи. Вражений силою пристрасті, якою палахкотить поезія Саффо, Гаврило Державін зізнався...

Саффо порівнює любов із бурєю, що все трощить на своєму шляху:

Як буря в горах бушує,
аж дуби старезні тріщать,
отак в моїм серці тривожнім
той Ерос лютує знову.
Знов Ерос той так мене мучить,
ця гірко-солодка змія, і горе!
Змії тій опертись не можу я.

Поетеса не навчала граматики, історії чи політики — вона вчила ставитися з презирством до всього, що на той час цінували чоловіки і що вони вчили цінувати юнаків. З усієї "Іліади" її, судячи з поезії "Кажуть ті — піхота найкраща в світі...", по-справжньому зворушив лише вчинок Єлени, котра в "дурмані любовним" забула "батька-матір рідних, дочку єдину". Бо для людини, зауважує Саффо у тій самій поезії, "найкраще є те на світі, що полюбив ти".

- ❖ *Поринемо глибше у чарівний світ віршів Саффо. Погляньте на текст оди «До Афродіти», написаний мовою оригіналу. Яке враження справляють на вас рядки, написані літерами незнайомого алфавіту?*

(Тасмичність, невисловленість, дихання давнини... оригінал ніби дає змогу доторкнутися до того, що вже давно стало надбанням історії. Оригінальний текст, ніби знак, печатка стародавніх епох. Викликає запитання, спонукає до пошуку відповідей та розгадок тасмичниць. Магія давньогрецьких літер сприймається як код, як послання предків нащадкам.)

Учитель. Один із перших творів Лесі Українки — вірш "Сафо", в якому 13-річна Лариса Косач по своєму тлумачить легенду про поетесу.

• **Виразне читання поезії Лесі Українки "Сафо".**

Над хвилями моря, на скелі,
Хороша дівчина сидить,
В лавровім вінку вона сяє,
Співецькую ліру держить.

До пісні своєї сумної
На лірі вона приграє.
Із піснею тою у серці
Велика їй туга встас:

В тій пісні згадала і славу
Величну свою, красний світ,
Лукавих людей, і кохання,
І зраду, печаль своїх літ,

Надії і розпач. Дівчина
Зірвала лавровий вінець
І в хвилях шумливого моря
Знайшла своїй пісні кінець.

Учитель. У Лесі Українки є й незакінчена драма "Сапфо", де йдеться про людей різної вдачі: натуру творчу, натхненного митця, геніальну Сапфо та її коханого, байдужого до високих поривань. Образ поетеси часто спостерігається у творах живописців, скульпторів, романістів, драматургів, режисерів. Рафаель, зображаючи найвизначніших поетів усіх часів, намалював серед них і Сапфо (фреска "Парнас", Рим, Ватикан). Французький художник Давід створив картину "Сапфо і Фаон" (Санкт-Петербург, Ермітаж, 1809р.). Сила, велич і трагедійний пафос злились у бронзовій постаті Сапфо, яку викарбував скульптор Бурдель (Цюрих, Кунстхауз, 1887-1925рр.). Композитор Гуно написав оперу "Сапфо" (1851), композитор Массне — оперу під такою самою назвою у 1897 році. Як перекладачі до поезії Сапфо зверталися Іван Котляревський, Григорій Кочур, Андрій Сомора, Іван Франко.

• **Рефлексія.**

• **«Мікрофон.** — Наша подорож добігла кінця. Які ваші враження ?

Давайте на завершення уроку створимо разом велике асоціативне гроно. Кожний по черзі внесе до нього своє слово-асоціацію до образу Сапфо.

V. Домашнє завдання:

Спираючись на матеріал підручника та результати дослідження уроку, запишіть у зошити висновок, у чому полягає новаторство поетичних відкриттів Сапфо та якою ви відкрили її для себе (обсяг відповіді - 4- 5 речень.)

